

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LIX. ÉVF.

1927. ÁPRILIS—JÚNIUS.

2. FÜZET.

Prohászka Ottokár.

1858—1927.

Mint katonát a csatatéren, hajóst a tenger hullámai között: úgy érte utól a halál kaszája Prohászka Ottokárt a szószéken. Itt érezte magát otthonosan. Innen sugározta áhítatos hallgatóira lelkének tenger fényességét és melegségét. Itt folytatta a nemes harcot fáradhatatlanul az emberi gyarlóság és bűn ellen. És itt kapta azt a halálos sebet, mely után szárnyaló lelke elszállott e földi világból ama szebb hazába, amelynek útját egyengette egész életében. Szép halál. A legszebb halál, ami halandó embert átszállíthat e mulandó világból az örökkévalóságba. Midőn a lélek telve van eszményekkel s földöntúli gondolatokkal, midőn lángol benne a szent tűz, amelynek fénye az egek magasságáig világol: ilyenkor tárva nyitva az út a mennyország felé. Így szállhatott fel Ilyés próféta is tűzszekéren az égbe. Ilyen szép halált juttatott osztályrésziül Isten az ő hűséges szolgájának is. Bár e földön útaink egyben-másban elváltak egymástól, de azért érezzük, hogy általa mi is gazdagabbá lettünk. Lelke fényességének nem szabhattak határt az egyházi dogmák. Hegyen épített város volt. Hangját nemesak a saját templomában hallották. Túlharsogott az azokon a kisszerű akadályokon, amelyeket az emberek szoktak itt egymás közé állítani. Az nem papi, hanem próféta hang volt. Közös kincs, amely mindnyájunkat emelt és lelkesített. Azért úgy érezzük, hogy nekiünk is jogunk, sőt kötelességünk koporsójára a hála és kegyelet köszorúját letenni.

Prohászka lelkének alapjelleme az optimizmus volt. Nem az a túlzó s felszínen járó lélek, amely egykedvűen halad el az élet nagy kérdései mellett, amely nem ismer problémákat s vakon táncol ama szakadékok felett, amelyekről minden pillanatban a mélységbe zuhanhat alá. Nem is az a bohém könnyűvérűség, az a színvakság, amely mindent szépnek lát s

ezért az életet, a világot s az eseményeket úgy veszi, amint azok adva vannak. Prohászka meglátja mindenben a rútságot, a gyarlóságot, a hibát, a tévedést, a fogyatékoságot; de evvel együtt meglátja az igazat, a szépet és a jót is. Szerinte nincs abszolút rossz. Minden az Isten teremtménye. Isten csak szépet és jót alkotott. Ha sok minden meg is romlott; de mindennek meg van a maga orvossága. Ez a lélek állandóan nagy problémák, az élet legnagyobb problémái felett töpreng. Nem azért, hogy az ellentéteket kiélelje, hogy a mélységeket mélyítse; hanem azért, hogy a harmóniát mindenben megtalálja s összekötő hidakat emeljen ott, ahol megközelíthetetlen és szédítő mélységek állottak. Evvel a lelkülettel állította egymás mellé az ég és a föld, az Isten és a világ, a világosság és a sötétség, a vallás és tudomány, a szabadság és hithűség ősi problémáit s mindenütt a maga egyéni módja szerint megtalálta azt az összhangot, amelyben az élet tovább folyik s Isten gyönyörködve tekint teremtményeire. Lelkének ezt a látó érzékét egyik gyönyörű beszédében így fejezi ki: „Az egyszerű örömmel, melyekkel életem útjain lépten-nyomon találkozom, úgy vagyok, mint az útszéli virágokkal. Ezekből sem csurog ki a méz, de mindenikben van egy-egy csepp s méhecskének kell lenni, mely megérzi a mézet s ért a virágkehely kezeléséhez, ért a méz megízleléséhez s fölszívja azt. Mi is az Isten szép világában élünk, ahol sok a küzdés s a keserv is, de ne feledjük el azt a töméntelen sok jót, ami környékez minket.”¹ Evvel a lelkülettel nézi az embert is. Van sok rossz ember a földön, de azért az ember még sem romlott. Azokat, akik a rossz emberekről az egész emberiségre következtetnek, ahoz a hindu fejedelemhez hasonlítja, aki hazájában, ahol nem terem alma, annyi sok szépet és jót hallott az almáról. Egy európai útja alkalmából egy gyümölcsös kertben végig kóstolta a földre hullott, férges és rothadt almákat s azok alapján megállapította, hogy az alma hitvány és élvezhetetlen gyümölcs. Pedig mi tudjuk, hogy az érett és ép alma igen kellemes.² Ez volt a Prohászka lelki berendezkedése. Nála az optimizmus egy látóérezék volt, amellyel föl tudta fedezni a durva sziklában az aranyat, a bűnös em-

¹ Világosság a sötétségben, Budapest. Élet kiadása 291. l.

² U. o. 269. l.

berben Isten teremtményét, a küzdelmes világban Istenországot.

A kezeink alatt levő művei alapján megállapíthatjuk, hogy e nagy léleknek állandóan előre lendülő útja négy, egymástól megkülönböztethető mezőn halad keresztül, amelyeket így jelezhetünk: I. A tudomány. II. A bölcelet. III. A szószék. IV. Az evangélium.

Prohászka ifjúsága a XIX-ik század amaz idejére esik, amikor a *természettudományok* föltartóztatlanul nyomultak előre diadalmas útjukon, amikor elbizakodottságukban keresztül gázoltak a lélek szent jogain s annak nagy kéréseit is a fizikai világ mértékével akarták mérni. A protestánsok egy része öröklött liberálizmusa alapján megértéssel fogadta a tudományok hódításait s azoknak igazságát igyekezett összhangzásba hozni a vallás igazságaival. Jelszava volt: összhang a vallás és tudomány között. Ez összhang megteremtése céljából hajlandó volt a dogmákból sok mindent feláldozni, hogy megmentse a lényegét: a vallást. Így sikerült bizonyos fegyverbarátságot kötni, amely mellett a tudomány elismerte a vallás jogait s viszont a vallás is meghódolt egyes kérdésekben a nagykorúságra jutott tudomány megállapításai előtt.

A katholicizmus azonban nem volt hajlandó ilyen engedményeket tenni a tudománynak. Ő ragaszkodott a kijelentés betűjéhez, a zsinatok határozataihoz s a dogmák szentségéhez. Ahol pedig összeütközés történt a hivatalos dogma és tudomány között, ott sem lehet vesztés a katholicizmus, hanem a tudománynak kell visszahúzódnia, vagy legalább is letennie a fegyvereit. Ennek az irányzatnak volt harcos katonája, sőt ennél több: egyik vezére Prohászka, fejlődése első időszakában. De az ő haremodora sokkal nemesebb volt, mint többi társaié. Ő itt is nem az ellentétek kiélezését, hanem a lehető összhangot kereste. Nem a tudomány lekicsinylésével akart győzelemhez jutni, hanem azt megbecsülte, jogait bizonyos háttérig elismerte s belemerült annak a mélységeibe, tanulmányozta problémáit, mérlegelte megállapításait, kipuhította gyöngeségeit, szóval lelkiismeretesen fölkészült a döntő ütközetre. Igaz, hogy az ő álláspontján mindez nem cél, hanem csak eszköz. Eszköz abból a célból, hogy annál tisztábban áll-

jon a dogma szentsége s világosabban ragyogjon a katholicizmus igazsága. Nem akar ez vád lenni, sőt elismerése annak, hogy ő már ekkor fölülemelkedett a „Syllabus“ átkozódásain s belátta, hogy a modern világ áramlatai ellen szembehunyással nem lehet védekezni s a strucepolitika megbosszúlja magát. Ennek az irányzatnak erőteljes kifejezése az Esztergomban megjelent „Föld és Ég“ című hatalmas kötete, amelyben a geológia és teológia viszonyát igyekszik megfejtetni s amelyvel annak idejében folyóiratunk is részletesen foglalkozott.³ Sokkal szélesebb körben mozog „Isten és a Világ különös tekintettel a természettudományokra“ című kötete, melyben a természettudományok mai álláspontjáról teszi beható vizsgálat tárgyává az Isten létének bizonyítására megállapított *kozmozgikus* és *teológikus* érveket. Bár az újabbi teológia túlszárnyalta ezeket a tisztán észbeli és kívülről vett argumentumokat s megállapította, hogy ezek bármilyen beható ismerete még nem teremti meg az Istenben való hitet, mert a vallás nem pusztán ismeret: mégis meghatározható az a lelkiismeretes gond és mélyen szántó tanulmányozás, amellyel Prohászka a vallásnak Kant óta eme megrozsdásodott és mondhatni használhatatlanná vált fegyvereit az újabbi tudományok segítségével kiélezni és kifényesíteni törekszik. Ugyanilyen szempontból mélyed el az ösnemzés s a leszármazás nagy problémájába és a darwinizmus elméletébe. Az eredmény sehol sem kétséges. A személyes Isten teremti, éltet és kormányozza a világot. A kijelentés igaz s ha a tudomány ezzel elentétbe jön, akkor csak ő lehet a vesztes fél, de a vallás maga igazságaiból semmit fel nem ad. Tiszteletreméltó álláspont, de mégis nem annyira a külső érvek, mint a meggyőződések az a heve és ereje hatja meg az embert, amellyel azok fel vannak sorakoztatva. Ebből a szempontból a vallásnak egy igen értékes apollógiáját találjuk meg e műben. Szóval a katholicizmusnak a tudományhoz való viszonya kifejtésében Prohászka, ha sokkal nemesebb és lovagiasabb fegyvereket is használ, mint mások, de végeredményében azt kívánja, hogy a tudomány álljon meg és némuljon el akkor, amikor a dogmák határához érkezik. Az egészen más világ. Oda profán

³ Tudomány és katholicizmus. Ker. Magvető XXXVIII. k. 295. s köv. l.

kezekkel ne nyúljon senki. Az maga a kijelentés s a csalhatatlan igazság. Amint ő maga kifejti egy későbbi szép beszédben, itt még csak a gyerekszobában van, mint a madárfiókák a fészkekben. De már szárnyait bontogatja, feszegeti, sőt ki-ki száll a szomszédos fák ágaira is.⁴

Sokkal merészebben szárnyal s emberibb húrokat penget akkor, amikor a *bölcselet* mezejére lép. Itt nem érzi folyton maga előtt a ledönthetetlennek látszó akadályokat. Megizmosodott szárnyakkal kereng a magasban, mint a sas. De miután tele szívta tüdejét az élet üde levegőjével, mindig visszatér ősi szikla-fészkébe. Elkövetkezik az ő életében is az az állapot, melyet ilyen megragadóan ír le: „Amily szükséges, hogy fészket rakjunk, épp oly bizonyos, hogy bennünk is jelentkeznek új felfogások és nézetek, bennünk is foszlanak régi s szövődnek új kapcsolatok; kialusznak régi s kigyúlnak új eszmék s eszmények; meglepnek új meglátások, jelentkeznek új érzékenységek s fakadnak új érzések s így aztán mi mindnyájan valamiképpen fészekhagyók is vagyunk. Új rendszerek, új felfogások, új művészeti irányok s új kulturák előtt állunk, mint ahogy a fészkekben fészkelődő s új szükségleteit megérző madárfiók áll a levegős, mennyholtos, napsugaras s erdős világgal szemben; érzi ő s érezzük mi is, hogy a fészkekből ki kell emelkednünk s új miliőbe beállanunk.“ De tovább hozzá teszi: „Van azonban egy fészkem, melyet el nem hagyok, jóllehet az is új s jobb világ vágyával van tele, — fészkek, melyben megnyugszom, jóllehet, vágyaim szárnyait az erősebb s boldogabb életnek igénye feszíti; ez a fészkek az én vallásos hitem.“⁵

Egy egész életnek a célja, vágya, reménye és eszménye s egyben megvalósulása jut kifejezésre ezekben a zengő muzsikához hasonló szavakban. Így látjuk a megizmosodott szárnyú s az új vágyakkal s merész gondolatokkal telt Prohászkat szárnyalni a bölcselet beláthatatlan területein, ahol szerinte nincsen és nem lehet határ és befejezettség. A régiek, még a legnagyobbak is csak kezdők voltak, akik után jönnek újabbak. Mert mi a filozófia? Értelmi összefoglalás, amelyet egyes korszakok teremtenek belátásuk szerint; egyes nagy és irányt

⁴ Világosság a sötétségben 1. l.

⁵ U. o. 6. l.

jelölő geniusnak „értelmi vetülete.“ De mind ez csak forma, amelyben a gondolatok úgy húzódnak meg, mint a csiga a házában. A fejlődő élet nem fér meg ezekben a csiga-házakban, amelyek lassankint az élet tömlőcévé válnak. Az igazi filozófiának nem is az a feladata, hogy kész rendszereket alkosson, amelyek amugy sem fejezhetik ki a valóságot, hanem inkább az, hogy új methodust teremtsen s az életnek, cselekvésnek és fejlődésnek javára szolgáljon.

Ilyen alapelvek hangsúlyozása után fejti ki az intellektuálizmus vagy racionálizmus hibáit, tévedéseit és túlzásait.⁶ Az intellektuálizmus főhibája az, hogy igen nagy súlyt helyez az értelmi ismeretre, azt úgy tekinti, mint a való életet, holott a merev fogalmak rendszerével éppen elzár a való élettől s azt eltorzítja. Az élet súlypontját az eleven élet mozgalmából az „abstrakt eszmék jegestengerébe“ helyezi át. Előtte nem a tett, hanem a tudás a fő. Ebben van mai kulturánk főhibája is, hogy az élet igazi talaját elveszítve a gondolat absztrakciójára helyezkedett, vagy „napsugárból álmos holdvilágba“ ment át. Ezért van, hogy nevelési rendszerünk nem tud erős és akcióképes egyéniségeket kialakítani, mert egyoldalú nevelés nem adhat nagy és egész embereket.

Az intellektuálizmus eredeti bűne az, hogy „túlbecsüli a fogalmak logikai tartalmát“ s azt hiszi, hogy általuk a dolgok lényegét fogja meg. Pedig milyen távol állunk még a legközönségesebb dolgok igazi lényegének a megismerésétől is. Maga a világ pedig telve van az értelem által megfoghatatlan elemekkel „irrationális valóságokkal.“ Csupán a dolgok egyes kis részeit foglalhatjuk bele értelmi meghatározásunk hálójába. „Az értelem elemek hidat képeznek a valóság fölött el; de valamint a folyam a hid alatt iramlik, úgy a csendes stereotyp, megmerevült fogalmak alatt rejlik a valóság.“⁷ Végtelenül téved azért az intellektuálizmus, amidőn azt hiszi s azt akarja elhitétni, hogy a valóságot is magában foglaló ismeretet tud adni. Adhat bizonyos jelleget, útbaigazítást, de valóságot nem. Vele még a külső világ tényeit és eseményeit sem lehet valóban felfogni s annál kevésbé lehet a lélek és

⁶ Az intellektualizmus tulhajtásai. Akadémiai székfoglaló. Budapest 1910. 70. l.

⁷ U. o. 23. l.

Isten titkainak a mélységébe behatolni. Az életnek csak ak-tusa a tudás, de az élet nem a tudás miatt van a világon.⁸ Ahol mégis a tudást tekintik az élet céljának, ott az élet megne-vedik, elsatnyul; felburjánzik a filozófiai szörszálhasogatás és a székspszisz.

Az intellektuálizmus eme fogyatékoságán nem lehet se-gíteni sem a szubjektív ideálizmus, sem a történeti mate-riálizmus, sem a pragmatizmussal. A Kant-féle szubjektív ideálizmusban az eszmények csupa absztrakciók, elvontságok, amelyeknek a valósághoz semmi közük. Ragyogó kategóriák, amelyeknek igazi tartalmáról semmit sem tudunk. Úgy te-sziünk, mintha „csillámító kristálypoharakat hajtogatnánk, de nem innánk, mert üresek.“ S mi lesz ennek a vége? A szép eszmények mellett szomjan halunk meg, mert tárgyiség nél-kül a legragyogóbb eszmények sem táplálnak.⁹ Még kevésbbé lehet a szellemi világot a pragmatizmus és a történelmi ma-teriálizmus hasznossági elveivel fölfogni és megmagyarázni.

Hol van tehát az út, amely kivezet ebből az örvénylő mély-ségből? Hol van a világosító szövétnek, amely a való életet tárja előnkbe? Prohászka az *objektív ideálizmusban* látja a kérdés megoldását, vagyis abban az ideálizmusban, amely nem pusztá eszme és absztrakció, hanem amelynek megvan a maga tárgyi tartalma. Az az ideálizmus valódi, amely Istenből táp-lálkozik s Istenhez kapcsolódik. „Csak a fölöttünk álló, a ná-lunk jobb s magasabb valóság adhat értéket s erőt az eszmé-nyekbe.“¹⁰ Akár vallási, akár ethikai eszményeink csak va-lamely abszolút lényvel való kapcsolatukban nyernek igazi tartalmat. Ennek az objektív ideálizmusnak atyja *Eucken Rudolf* az ő „Geisteswelt“-jével, de képviselői mindazok a filo-zófusok, akik az emberi öntudatot a legnagyobb valóságnak tartják s akik a szellemi világot nem tudják s nem akarják természettudományos alapon megfejteni.¹¹ Ez az Istenhez kapcsolódó, Istenből táplálkozó s Isten akaratát megélt és tel-jesítő élet az igazi élet. Mint a folyók azért tudnak a lapályo-

⁸ U. o. 33.

⁹ Az objektív ideálizmus Budapest. Franklin kiadás 15. l.

¹⁰ U. o. 15. l.

¹¹ U. o. 30. l.

kon áthaladni, mert a magasból jönnek s a lendítő erőt a magasból kapják; úgy az Istenből táplálkozó élet tudja a tettekben és cselekedetekben a legnagyobb értékeket kiváltani.

Ez nagyjában a Prohászka filozófiájának gondolatmenete. Itt nem egy új rendszerről van szó, hanem a meglevő rendszerek okos és bölcs áttekintéséről s közülök annak a kiválasztásáról, amely a vallás és erkölcs világának a legbiztosabb fundamentumul szolgálhat. Bár az intellektualizmus túlhajtásairól írott gyönyörű fejtegetéseiből sokkal messzibbre menő következtetéseket vonhatnánk, mint amennyire ő elment; bár filozófiájának a dogmatizmushoz és a pragmatizmushoz való viszonyáról is lehetne szavunk, de mégis itt megállunk. Megállunk vele együtt azon a szépséges magaslaton, azon a „hegyen“, amelyről mint szónok beszélt a körülötte levő sokaságnak.

Mert ha magasan szárnyalt a filozófus, még nagyobb bátorsággal és lendülettel hasogatja a levegőt a *szónok*. Amit, mint tudós és bölcsész magában átélt, annak adott nyílt és sokszor merész hangot a szószéken. Beszédei a legszebb gondolatoknak mind megannyi kincses bányája. Gazdagon megpakott hajók, amelyek a lélek legdrágább javait szállítják az élet oceánján. Kiindulásukban sokszor igénytelenek, kicsinyesek, mint a forrás, amikor kibuggyan a szikla alól, de útkövekben mindig növekednek, mindig gazdagodnak, amíg lassankint szemeink láttára hatalmas folyammá dagadnak. Most megáll egy üres madárfészeknél s belőle az élet és a lélek fejlődésének örök törvényeit olvassa ki. Majd elvezet egy kis stájerországi névtelen tó mellé s ott az élet tükrét állítja előnkbe meleg közvetlenséggel. Máskor ismét a velencei tó partján dicsőíti a természetet s ébreszt csodálkozást és tiszteletet annak hatalmas alkotója iránt. Ellentmondást nem tűrő hangon szól a kulturáról s a kultúra néma zenéjéről. Háborús beszédeiben ötlet is itt-ott elragadta az egész Európát megrázkodtató vihar, de azért soha egy pillanatig sem lett méltatlan hivatása szentségére. Erős hittel hirdeti, hogy Isten mindnyájunk Istene. A vallást semmivel sem lehet helyettesíteni. A foglalkozás soha sem akadály a vallásosságnak. A külső szertartások csak eszközök az igaz vallásosság ébresztésére. A vallásosság nincsen nemhez kötve, az nem a tudáson alap-

szik. Az a nagy hiba, hogy amit tudunk a hittanból, azt nem visszük át az életbe. Azt tudjuk, hogy Jézus út, de mi nem igyekszünk ezen az úton járni. Az ember gyöngé és gyarló teremtetés, de nem megromlott. Mint a bimbóban a virág, úgy van meg mindenkiben a jobb, a nemesebb ember. Van szabad akarat. „Vannak erők, melyek a föld sarkát rázzák és tartják — villámok, melyek hegyeket rengetnek, hullámok, melyek országokat söpörnek el, de önelhatározás, szabad kilépés a tett mezejére, az nincs másutt, csak a lélekben.“ De a legszebb eszmék is elkopnak, ha nincs bennük isteni tartalom. Szabadság, egyenlőség és testvériség üres polyva, erkölcsiség nélkül. A haladás vonatát megállítani nem lehet. Aki elébe áll, azt elgázolja. Arra csak felszállani lehet. Ma csak a madarak rakják úgy fészkeiket, mint ezelőtt ezer évvel. Az emberek másféppen építkeznek. A hit és a kultúra, a vallás és tudomány között harmóniának kell létesülnie. Nem az fő, hogy sok ház és nagy paloták épüljenek, hanem az, hogy több jóság, nagyobb szeretet költözzék az emberi szivekbe. Beszédeinek olvasása közben úgy vagyunk, mintha szebbnél szebb virágokkal gazdagon megrakott mezőben járnánk, hol minden lépésünkkel új és nem is sejtett meglepetésekre bukkanunk és gyönyörűséggel találkozunk. Sokszor értelmünk talán tiltakozik kalauzolása ellen, de szívünk még is követi ötlet. Amit mond, azt mindig olyan szépen mondja, hogy elbűvöl és megigéz szépségével. Nincsen kedvünk az előnkbe állított dolgok boncolgatására, mert szava bizalmat ébreszt, előadási módja tekintélyt kölcsönöz. Mindig keze ügyében van az a háló, amellyel a hallgatókat meg lehet fogni. Ez az igazi nagy szónokok isteni adománya. Prohászka ez adománnyal megvolt áldva s ő a réa bizott talentumokat szépen is gyümölcsöztette.

A szószerző magasságából az *evangélium mélysegeibe* kísérrjük. Beszédei hitfelelhez, vagy még nagyobb családjához: a magyarsághoz voltak intézve. Sok babért termettek azok számára földi életében, sok gyönyörűséget szerettek s hiszszük, hogy sok lelki indítást adtak kortársainak. De halhatatlanságának igazi gyökérszájai mégis azokban az elmélkedésekben vannak, amelyeket az evangéliumról folytatott, amelyek már el is indultak világhódító útjukra, amelyek a magyar valóságos elmélyedésnek és keresztényi érzületnek mindenha be-

szédes bizonyosságai lesznek.¹² Szinte újjongva követjük ötet, amikor a természet nagy templomán vezet keresztül, ahol beszédes ajka által megszépül és új jelentést kap minden: a fű, a fa, a virág, a szikla, a tó, a berek, a forrás, a folyó, a vihar; élvezettel hallgatjuk, amikor a természettudományok szédületes útjain viszen, vagy a bölcsélet finom útvesztőin járva, biztos kézzel bontogatja ki annak összegomolyított szárait; gyönyörködünk benne, midőn a kulturáról, a szociális munka lelkiüetéről, az igazi vallásosságról, az erköcsről, vagy Isten országról beszél, de mégis a legnagyobb áhitattal akkor figyelünk reá, amikor az evangélium rejtett mélységeit tárja föl előttünk, amidőn festő ecsetjének vonásaira megelevenedik előttünk az evangélium Jézusának az alakja. Soha sem kérdezi, hogy egyik vagy másik evangéliumot ki írta, hol írta, mikor írta, minő célból írta, mi volt az eredeti alakja s minő változásokon ment keresztül. Szóval nem teológizál. Az evangéliumot úgy tekinti, mint adott tény, mint isteni kijelentést s annak kincses bányáját igyekszik kiaknázni a maga és embertársai építésére, lelki gyarapítására. Sokszor olvastuk már eddig is az evangéliumot. Lelkünk ringott a gyönyörűség mámorában. Nem tudtunk eléggé betelni szépségével és gazdagságával. Megbecsülhetetlen isteni és emberi értékeket találtunk benne. De mégis bevalljuk, hogy sok szépség és gazdagság mellett észrevétlenül haladtunk el. Sok ragyogó drága követ nem láttunk még. S a Prohászka vallásos áhitattól irányított elmékedései olyan mélységeket tártak ki előttünk, amelyeket eddig soha sem láttunk. Igaz, hogy sokszor többet lát és láttat, mint amennyi benne van, hiszen az ő színező ecsetvonásai alatt minden megszépül; sokszor nem is éppen azt és úgy olvassa ki belőle, amint benne van, de mindig erős hitből és őszinte meggyőződésből beszél.

~ Azok közül a Jézus-életrajzok közül, amelyeket újabban olvastunk, talán a leginkább hasonlítható Giovanni Papini Krisztusához, amely immár világhírnévre emelkedett, csak ez még nagyobb írásművészettel van megírva, mint amaz. Elmélyedő, Istent szomjúhozó és Istenben megnyugvó alapjelle-

¹² Elmékedések az evangéliumról II. kiadás Székesfehérvár 1910. 760. l.

ménél és tendenciájánál fogva megközelíti Kempis Tamás Krisztus követéséről írott evangéliumát.

Még külön kellene szólanunk arról az *írályról*, amellyel Prohászka írt és beszélt. Az ismét egy külön isteni adomány volt nála. Őtet vagy hallani kellett, vagy olvasni kell, hogy érdeme szerint méltathassuk. A szebbnél-szebb képek, a találó hasonlatok, a kifejezések gazdagsága és választékossága teszi igazán széppé, zengzetessé és gyönyörűséggé. Nyelve általában a szónoki nyelv, még akkor is, amikor tudománnyal és bölesészeti kérdések megoldásával foglalkozik. De mindig kristálytiszt, mint a hegyi patak s kellemes, mint a madarak éneke. Szellemével, irányzatával, igazságaival nem mindig értünk egyet, de előadási módja mindig megfog s gyönyörbe ringatja lelkünket. Példát mutat arra, hogy drága magyar nyelvünkben miképpen lehet minden érzésnek és gondolatárnyalatnak a megfelelő szép szót és kifejezést megtalálni anélkül, hogy idegenből kölcsönzött ruházatban kellene járunk. Akik emelkedetten, de tisztán és világosan akarnak írni és beszélni, azok olvassák minél gyakrabban és behatóbban Prohászka beszédeit. Az ő társasága nemesítőleg, emelőleg és termékenyítőleg hat mindnyájunkra.

Ezek voltak azok a kiváló egyéni, szónoki, írói tulajdonságok, amelyek őtet az esztergomi teológiai tanári katedráról a budapesti tudomány egyetemen keresztül, minden külső dísz és születési előjogok nélkül, a székesfehérvári püspöki székebe emelték, amelynek nagy tudásával és őszinte vallásosságával fényt és tekintélyt tudott szerezni. És ezek biztosítják számára a földi és égi halhatatlanságot.

Vári Albert.

Hittejlődés.

A hit fejlődése örök. Kezdetét nem ismerjük, csak sejtjük, a végét hiába várjuk, mert míg ember lesz az ember, addig lesz hite és a hit mindig olyan lesz, amilyent hívő lelke megteremt.

Semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy a hit állandóan fejlődik. Fejlődés alatt értjük a kevésbé tökéletes helyébe újabb, tökéletes lépését. A fejlődés haladás. Minden haladás egy kitűzött cél felé irányul. Mindig jelenti azt, ami az anyagin túl és felül, a szellemi létezés körében van. Mindig oda vezet, ahol az istenivel kíván találkozni, mert csak a tökéletes szellemiségben érheti el a célt.

Mint hogy végesség csak a fizikai világ körében van, a szellemi haladás túlterjed mindenre, amit végesség érint.

Ezeknek a hitelemeknek elgondolása már magában is igazolja, hogy a mai ember a szellemnek olyan átfogó és átható erejével rendelkezik, amelyhez csak ezer esztendőök szünetlen gyarapítása juttathatta el. A mai ember, tegyük hozzá, az a mai ember, aki az átlagos középszerűsége túl és felül van, akkora szellemi tőkével rendelkezik, amelynek méretei úgy viszonylanak a Mózes, sőt a Mohamed korabeli emberéhez, ahogy az Agiatonia Oceánjáró a Columbus vitorlásához, vagy a Newton görcsöve a Röntgen sugaraihoz.

Ezek a méreti különbségek nem úgy ítélandók meg, mintha az új és ifjú elhomályosítaná a régít, hanem úgy, mint amelyek kiterjesztett szárnyuk teljes pompájával és erejével zengik az apák dicsőségét.

A növény és az állatvilág fejlődését nem akarjuk mintha gyanánt állítani föl, de rá kell mutatnunk, mert könnyen szemlélhető az a különbség, amelyet az erdei körte és almafák, meg a kertiek mutatnak. A szín, nagyság, finomság, élvezhetőség oly messze állanak a művelő és nemesítő kezéből kikerült fák gyümölcse és az őstermészetétől, éppen mint a mai művelt ember hitképzete és az ő emberé egymástól. Fölösleges volt tovább fűznöm e gondolatot és rámutatnom az állatvilág és a díszvirág újkori panoramájára, a régi tudás és a mai közötti különbségre. Akinek szeme van a látásra, látja, mily állandó a fejlődés, vagy ha úgy